

INTELLEKTUAL MULK HUQUQI

Begaliyev Mirjalol Shodiyor o'g'li

TDTrU Iqtisodiyot fakulteti 2-kurs Yu-5 guruh talabasi

E-mail pochta manzili: @asatovjonibek909gmail.com

Tel raqami: +998900923534

Annotatsiya: ushbu maqolada mulk huquqi, uning elementlari – egalik qilish, foydalanish va tasarruf etish huquqlari hamda mulk huquqining vujudga kelish asoslari tahlil qilingan, intellektual mulk huquqi to'g'risida qonunchiligimizda mavjud normalar asosida intellektual mulk huquqining huquqiy tartibga solinishi, mulk huquqi vujudga kelishining qonuniy asoslariga to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: egalik qilish, foydalanish, tasarruf etish, bitimlar, topilmalar, mulk yaratish, intellekt, mulk huquqi, ixtirolar, patent, intellektual faoliyat natijalari, intellektual mulk obyektlari, muallaiflik huquqi, turdosh huquqlar.

Mulk huquqi o'zga ashyoviy huquqlar tizimiga asos soluvchi (boshlang'ich) hisoblanadi. Boshqa huquqlar ushbu huquqdan vujudga kelish xarakteriga egadir. Mulk huquqi ashyoviy huquqning barcha alomatlariga ega bo'lib, muddatsiz hisoblanadi. Mulk huquqining tushunchasi FKning 164-moddasida belgilangan. Unga ko'ra, mulk huquqi shaxsning o'ziga qarashli mol-mulkka o'z xohishi bilan va o'z manfaatlarini ko'zlab egalik qilish, undan foydalanish va uni tasarruf etish, shuningdek, o'zining mulk huquqini, kim tomonidan bo'lmasin, har qanday buzishni bartaraf etishni talab qilish huquqidan iboratdir.

Mulk huquqi obyektiv va subyektiv jihatidan ko'rib chiqilishi mumkin. Obyektiv jihatidan mulk huquqi mulkdor tomonidan o'z mulkiga egallik qilish, foydalanish va tasarruf etish bo'yicha ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi me'yorlar tizimini tashkil etadi. Bu nuqtayi nazarda mulk huquqi – fuqarolik huquqining markaziy va asosiy institutidir. Har qanday subyektiv huquq kabi subyektiv jihatidan mulk huquqi ham, qonun tomonidan boshqarishga vakolat berilgan shaxsning ma'lum harakatlarni amalga oshirish imkoniyatidir. Ushbu nuqtayi nazaridan u o'z egasiga – mulkdoriga unga tegishli bo'lgan mulk xususiyati va foydalanish imkoniyatlarini belgilash va unga nisbatan to'liq xo'jalik hukmronligini amalga oshirish imkoniyatini beradi.

Xorijiy mamlakatlarda mulk huquqiga oid qoidalarga e'tibor qaratsak, shu narsa ma'lum bo'ladiki, xorijiy mamlakatlarda mulk huquqining turli konstruksiyalarni klassifikatsiya qilishning yagona universal asosi belgilanmagan.

Shu bilan bir qatorda mulk shakllaridan biri hisoblangan intellektual mulk haqida ham to'xtalib o'tadigan bo'lsak, Intellektual mulk obyektlari- intellektual faoliyat natijalari, fan, adabiyot va san'at asarlari hamda sanoat namunalari barcha davlatda

huquqiy himoyaga olingan. Bu toifadagi mahsulotlardan dunyo jamoatchiligi bahramand bo'lishi uchun esa kelishuv va shartnomalar asosida boshqa davlatlarda ham foydalanishga yo'l qo'yilgan. Buning uchun ham milliy, ham xalqaro-huquqiy asoslar va mexanizmlar yaratilgan.

Davlatlararo xalqaro hamkorlikni ta'minlash maqsadida xalqaro universal hukumatlararo tashkilotlar tuzilgan. Har qanday mamlakatning rivojlanganlik darajasi undagi intellektual mulkning rivojlanganlik darajasiga qarab belgilanadi. Shuning uchun barcha mamlakatlarda o'z intellektual mulkini rivojlantirish borasida, ayniqsa, bu mulkning davlatda va butun dunyoda himoyalinishiga katta e'tibor qaratiladi.

1967-yil 14-iyul kuni Stokgolm shahrida imzolangan Butunjahon intellektual mulk tashkilotini tashkil etish haqidagi konvensiya asosida tashkil etilgan Butunjahon intellektual mulk tashkilotining (BIMT) intellektual mulkni xalqaro himoya qilishda o'rni katta. Ushbu tashkilot 1974-yil dekabr oyida BIMTning hukumatlararo xalqaro tashkiloti degan maxsus maqomni olgan. Tashkilotning vazifasi – dunyoda davlatlar o'rtasida kelishuv va bitimlar asosida intellektual mulkni himoya qilishni muvofiqlashtirish hamda shu sohadagi turli shartnoma va konvensiyalarning ma'muriy boshqaruvini ta'minlashdan iborat. Bugungi kunda dunyoning 180 dan ortiq davlati BIMTning a'zosi hisoblanadi.

O'zbekiston 1991-yil 25-dekabrda mazkur Tashkilotning teng huquqli a'zosi. Mamlakatimiz BIMTning 14 ta xalqaro hujjatini tasdiqlagan. 2000-yili Butunjahon intellektual mulk tashkilotiga a'zo davlatlari o'rtasida 26-aprel – “Xalqaro intellektual mulk kuni” sifatida nishonlanishi kelishilgan. 2001-yildan boshlab ushbu sana har yili butun dunyoda nishonlab kelinmoqda. Intellektual mulk – bu turli zamonlarda insonlar o'zining ongi va tafakkuri, bilimi va qobiliyati yordamida kundalik ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda turli sohalarda yaratgan ijod mahsulotlari yoki mulklari. “Intellekt” lotincha so'z bo'lib, “aql” degan ma'noni anglatadi.

Fuqarolik muomalasi ishtirokchilarining tovarlari, ishlar va xizmatlarning xususiy unsurlarini aks ettiruvchi vositalarga nisbatan bo'lgan huquqlarga ham mutlaq huquqlar haqidagi qoidalar qo'llaniladi. Ma'lumki, fuqarolik muomalasida turli-tuman subyektlar ishtirok etadi, ayni vaqtda, muomalada xilma-xil mahsulot va xizmatlar harakatda bo'ladi. Mana shunday sharoitda subyektlar, ular ishlab chiqqan tovarlar va ko'rsatadigan xizmatlar alohida farqlash belgilariga ega bo'lishi shart, aks holda, turli anglashilmovchilik, qiyinchiliklar vujudga kelishi mumkin. Ana shunday farqlash belgilari fuqarolik muomalasi ishtirokchilarining o'zlarini, uning ishlab chiqqan tovarlari, bajaradigan ishlari va ko'rsatadigan xizmatlarining xususiy alomatlarini (individual belgilarini) aks ettiruvchi vositalar hisoblanadi. Bunday alohida farqlash belgilarining quyidagi turlari mavjud:

- firma nomlari;
- tovar belgilari (xizmat ko'rsatish belgilari);

- tovar chiqarilgan joy nomi.

Mamlakatimizda olib borilayotgan tahlillar intellektual faoliyatni rivojlantirish, ilg'or intellektual faoliyat natijalarini qo'llash orqali ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish, intellektual mulkni huquqiy himoya qilish, davlat organlari va tashkilotlarining ushbu yo'nalishdagi o'zaro hamkorlikdagi faoliyatini zamon talablariga moslashtirish, intellektual mulk obyektlari qo'llangan mahsulotlar hajmini oshirish hamda ichki va tashqi bozorlarda o'z nomiga (brendiga) ega bo'lgan raqobatbardosh mahsulotlar turlarini kengaytirish borasidagi ishlar lozim darajada olib borilmayotganini ko'rsatadi. Xususan: intellektual mulk obyektlarini ishlab chiqarish jarayonlariga jalb qilish ko'rsatkichlari juda pastligi, aholi va tadbirkorlik subyektlari intellektual mulk sohasi bo'yicha yetarli bilim va ko'nikmalarga ega emasligi hamda xo'jalik yurituvchi subyektlar o'z faoliyatiga intellektual faoliyat natijalarini joriy qilishdan manfaatdor emas va ixtirochilar va novatorlar uchun qulay shartsharoitlar yaratilmaganligidir. Qayd etilgan kamchiliklar mamlakatimizda intellektual mulk sohasining jadal rivojlanishiga, jahon bozorlarida O'zbekiston nomini ifoda qiluvchi mahsulotlar eksporti hajmining ortishiga, xorijiy investitsiyalarni jalb etishga, iqtisodiyotning o'sishiga hamda davlat va jamiyat hayotining boshqa sohalarini rivojlantirishga to'sqinlik qilmoqda.

Shu munosabat bilan 2022 — 2026-yillarda O'zbekiston Respublikasida intellektual mulk sohasini rivojlantirish strategiyasi qabul qilinishi alohida ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi
2. Fuqarolik kodeksi darslik Topildiyev
3. Fuqarolik kodeksiga sharx III TOM
4. Lex.uz
5. Adliya.uz